

ПОЛИЩУК В. Л.

Національний університет “Острозька академія”

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ У МЕЖАХ ФРАЗЕО-СЕМАНТИЧНОГО РЯДУ “ПЕРЕБУВАТИ У СТАНІ НЕЗНАЧНОГО СП’ЯНІННЯ ВНАСЛІДОК ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ” НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

У статті досліджується фразео-семантичний ряд „перебувати у стані незначного сп’яніння внаслідок вживання алкоголю“ у плані ідеографічного опису фразеологічного складу мови та розглядається проблема структурно-семантичного моделювання фразеологізмів у межах даного ряду у зв’язку з зіставно-типологічним вивченням фразеосемантичних полів.

Ключові слова: ідеографічний опис, фразеологічна мікросистема, фразео-семантичний ряд, семантика фразеологізму, структурно-семантичне моделювання, етимологія.

В статье исследуется фразео-семантический ряд „находиться в состоянии незначительного алкогольного опьянения“ в плане идеографического описания фразеологического состава языка и рассматривается проблема структурно-семантического моделирования фразеологизмов в рамках данного ряда в связи с сопоставительно-типологическим исследованием фразеосемантических полей.

Ключевые слова: идеографическое описание, фразеологическая микросистема, фразео-семантический ряд, семантика, структурно-семантическое моделирование, этимология.

The article investigates the the phraseo-semantic row „being in the state of the slight alcohol inebriation“ in terms of ideographic description of the phraseological language structure and the problem of structural and semantic modeling of idioms within this microsystem in connection with comparative and typological study of phraseo-semantic fields.

Key words: ideographic description, phraseological microsystem, phraseo-semantic row, semantic, structural and semantic modeling, etymology.

Останнім часом у лінгвістиці поширився інтерес до контрастивного аналізу лексичних систем близько- і неблизькоспоріднених мов, зумовлений, перш за все, сьогоденними потребами відродження та оновлення національного духовного багатства народів. Саме зіставні дослідження надають можливість побачити своєрідність різних національних картин світу і краще уявити сучасні тенденції розвитку їх “специфічних, неповторних для кожної мови лексико-семантичних систем” [1:3]. За останні десятиліття написаний ряд монографій, дисертацій, статей, в яких досліджуються різні ідеографічні поля і групи ФО на матеріалі різних мов (Е. Ф. Арсентьева, Л. А. Іваненко, С. І. Кравцова, І. У. Калініна, В. М. Мокієнко, Т. Р. Нікітіна, Л. М. Рязановській та ін.).

Актуальність теми статті визначається підвищеним інтересом науковців до опису окремих фразеологічних мікро- та макросистем різних

мов; проблеми структурно-семантичного моделювання (ССМ) фразеологічних одиниць; проблеми подальшого зіставно-типологічного вивчення фразеологічних мікро- та макросистем на матеріалі споріднених та неспоріднених мов.

Метою статті є дослідження фразео-семантичного ряду (ФСР) “стан незначного сп’яніння внаслідок вживання алкоголю” фразеологічної мікросистеми “АЛКОГОЛЬ” на матеріалі німецької, англійської та української мов, що передбачає вирішення таких завдань: 1) інвентаризувати та систематизувати основний корпус досліджуваних фразеологічних одиниць (ФО) у зіставлюваних мовах; 2) провести ідеографічний опис та ономасіологічний аналіз обраного фразео-семантичного ряду “стан незначного сп’яніння внаслідок вживання алкоголю” у складі фразеосемантичної групи “СТАН СП’ЯНІННЯ” методом структурно-семантичного моделювання, що дасть змогу виявити фразеотворчі відношення у межах даної мікросистеми.

Об’єктом дослідження є фразеологічні одиниці німецької, англійської та української мов фразео-семантичного ряду “перебувати у стані незначного сп’яніння внаслідок вживання алкоголю” в різних формах функціонування – літературній, діалектній, жаргонній, а також в історичному розвитку. Поєднання різних форм функціонування обумовлено тим, що фразеологія розглядається у динамічному аспекті. Незважаючи на те, що мовні картини світу в діалектах та жаргонах мають відмінності від картини світу, що репрезентована літературною мовою, вони тим не менш тісно з нею пов’язані та відображають особливості національного світосприйняття.

Предметом дослідження є структура фрагменту фразеологічної мікросистеми АЛКОГОЛЬ німецької, англійської та української мов у динаміці.

Матеріалом дослідження стали дані фразеологічних, тлумачних, діалектних, етимологічних словників, словників сталих порівнянь та сленгу трьох досліджуваних мов.

В сучасній лінгвістиці особливо актуальним стало дослідження ФО у складі фразео-семантичних полів, оскільки саме дослідження фразео-семантичних полів дозволяє виявити у фразеології системну організацію. При аналізі необхідно враховувати діахронічну глибочінь, оскільки неодноразово наголошувалось на тому, що весь мовний матеріал містить в

собі спадщину різних хронологічних рівнів (Е. Курилович, О. Н. Трубачев, В. М. Мокієнко, Ж. Ж. Варбот).

Дослідження ФО за тематико-ідеографічними групами, тобто з точки зору понять, які вони позначають, важливе тому, що в різних мовах ФО “породжуються” аналогічними життєвими ситуаціями; при цьому розкриваються системні зв'язки у фразеології мови. А зіставне вивчення фразеології двох і більше мов дає можливість виявити не тільки національну специфіку, а й те типологічно спільне в психології, побуті, історії, культурі.

Поглиблення досліджень фразеології, розширення сфер використання фразеологічного матеріалу – укладання словників, вивчення генези фразеологізмів, стильового та функціонального розшарування, лінгвогеографії й типології фразеологічних відмінностей, висвітлення фразеологічної системи під кутом зору культурно-національного компонента в її семантиці – приводять до необхідності проведення системного аналізу фразеосемантичних мікро- і макроструктур на основі моделей, схем, еталонів, полів, окремих сегментів, груп, рядів тощо. Існують різні форми (ідеографічні угруповання) систематизації фразеологічних одиниць – “тематичні класи” (Л. Ройзензон), “понятійні мікрополя” (А. Емірова), “значеннєві поля” (А. Кжижановський), “значеннєві групи” (О. Горбач). Загальноживаним у сучасному мовознавстві став термін “фразеологічна мікросистема”, яким позначають порівняно невеликі за кількісним складом угруповання ФО. Так, наприклад, фразеологічною мікросистемою можна вважати синонімічний ряд, об'єднання двох і більше синонімічних рядів (семантичну групу), об'єднання двох і більше семантичних груп (семантичне поле) і т. д. [2:21].

Вихідною одиницею аналізу ФО ми обрали фразео-семантичний ряд, який в свою чергу структурований на рівні варіантів, синонімів, структурно-семантичних моделей. Під ССМ ми услід за В. М. Мокієнко розуміємо “структурно-семантичний інваріант стійких утворень, що схематично відображає відносну стабільність їх форми і змісту” [3:53]. У основу моделювання була покладена типологія внутрішньої форми фразеологізмів.

Широкий діапазон варіювання лексем-складників ФО, нарізно-оформлений компонентний склад останніх зі строгими внутрішньофразеологічними зв'язками, “слівність” компонентів, наявність інваріанта, групування матеріалу за тематичним принципом – передумова

структурно-семантичного моделювання – методу реконструкції загальної фразеосхеми (М. Толстой), методу фраземотвірного моделювання (М. Алефіренко). Структурно-семантичне моделювання на ділянці фразеології активно використовується у фразеологічно-діалектологічних студіях М. Толстого, І. В. Мокієнка, В. Лавера, О. Біриха, А. Івченка, Н. Коваленко, М. Олійник, В. Ужченка, Д. Ужченка та ін.

Незважаючи на те, що нами було виділено певну кількість структурно-семантичних моделей, загальна картина ономазіологічних процесів у межах цього ФСП залишається далекою від повноти й вичерпності.

Складність (і певна умовність) розподілу фразеологізмів поміж відповідними фразео-семантичними рядами пов'язана насамперед із тим, що поняття “перебувати у стані незначного сп'яніння внаслідок вживання алкоголю”, “перебувати у стані помірного сп'яніння внаслідок вживання алкоголю”, “перебувати у стані інтенсивного сп'яніння внаслідок вживання алкоголю” у свідомості як німецького, англійського, так і українського етносоціумів часто практично не диференціюються, має місце фразеологічний перетин. Тому віднесення відповідних ФО до тих чи інших ФСР виявляється певною мірою умовним: вони мають право входити в кожен з фразео-семантичних рядів, що має відповідну семантичну доміанту. Належність таких ФО до певного ФСР в кожному конкретному випадку зумовлюється, спираючись на схожість їхніх структурних моделей, а також на їхні зв'язки з найближчими семантичними партнерами.

Ідеографічне (семантичне) дослідження привело нас до висновку про те, що більшість ФО побудовані за однаковими структурно-семантичними моделями. ФСР “перебувати у стані незначного сп'яніння внаслідок вживання алкоголю” кількісно не самий багаточисельний. Нами виявлено 39 ФО та їх варіантів німецької мови, 43 ФО та їх варіантів англійської мови та 14 ФО та їх варіантів української мови.

Домінантою цього ФСР вважаємо ФО *angetrunken sein* у німецькій мові, *to be intoxicated* у англійській та *бути напідпитку* в українській зі значенням “перебувати у стані незначного сп'яніння внаслідок вживання алкоголю”. Нами було виділено наступні структурно-семантичні моделі:

ССМ “МАТИ / ОТРИМАТИ + образний конкретизатор (ОК)”

До цієї структурно-семантичної моделі можна віднести наступні ФО: нім. *einen leichten Rausch haben* [4:125], в якій стрижневий компонент *der*

Rausch походить від свн. *rusch “шум, шелест, шарудіння, дзюрчання” та “рух, який супроводжується шумом, шелестом, шарудінням, дзюрчанням”, пор. рос. *под шумком* [5:154]. Компонент *leicht* вказує на менший прояв ознаки. Схожу мотиваційну ознаку знаходимо у нім. фразеологізмі *einen Schwips haben* [4:185]. Компонент *der Schwips* походить від свн., нн. *schwippen ← *schwappen зі значенням “рух рідини, який супроводжується дзюрчанням, хлюпанням”. В сучасній німецькій мові іменник *der Schwips* має значення “хлист, (легкий) удар хлистом”, “стан незначного сп’яніння”, пор. англ. мовою: сленг. *slightly rattled* [6:344] від *to rattle* “тріщати, грохотати, гриміти, стукати”, “гриміти (про посуд)”, “сильно стукати”, “пересувати з шумом”, “працювати з шумом”, “тріщати, говорити без спини”, “переслідувати, гнати”, “лякати дичину”, “швидко йти, уходити”, яке є дієсловом звуконаслідування та є спорідненим з середньоголандським та нижньонімецьким сл. *ratelen. Німецька ФО *er hat einen Hieb* має стрижневий компонент *der Hieb* “удар”, “насічка”, “рубання, вируб”, “сінокос”, “дошкульний натяк”, “сп’яніння” від дієслова *hauen* ← свн. *houwen ← дн. *houwan та свн. *houwen ← дн. *houwon “рубати, наносити удари зброєю”, “стьобати батогами”, “рубати, висікати”, “косити”, “бити”. Німецька ФО *einen Spitz haben* [7:1507], [4:206] вперше була зафіксована у 16 ст. Гансом Заксом: “*Der knecht het noch ain spiez*” [7:1507]. Компонент *der Spitz* походить від субстантивованого прикметника *spitz* “гострий, загострений” та позначав спочатку “початок сп’яніння”, тепер – “легкий стан сп’яніння”, “сп’яніння”. Деяко відмінне значення має фразеологізм *sich (D) einen Spitz (an)trinken* [4:206] “випивши алкогольних напоїв, захмеліти”. Нездатність логічно мислити, тримати думки вкупі спричинила появу німецької ФО *einen / kleinen Nebel haben* [7:1086], [4:75] та її деривату *benebelte sein* [7:1086], [4:88]. Компонент *der Nebel* походить від свн. *nebel ← дн. *nebul зі значенням “сирість, вологість”, “хмара”. Згодом його значення розширилось до “туманність, незрозумілість”, а пізніше набуло ще одного значення: “сп’яніння”. Первинним значенням наступної ФО *einen Käfer haben* [7:790], [4:125] є “бути дивакуватим”, на основі якого виникло вторинне – “перебувати у стані незначного сп’яніння внаслідок вживання алкоголю”. Себастьян Франк пише про гріх пияцтва у своєму трактаті (1528 р.): “*Daher ich vestiklich glaub das der zehent (Säufer) kains rechten tods sterb, wann sie gleich nit all in der fülle voll weins sterben, so haben sie doch die Natur verderbt und die Käfer bei dem wein verschluckt*”. За його словами, якщо пияк випив велику кількість вина та не помер від

цього, це зашкодило його людській природі. Тепер розмовляє не він, а жук, якого він проковтнув [7:790], пор. укр. жуки у голові у кого “хтось не дуже розумний, недоумкуватий або неадекватно сприймає дійсність”, укр. з жуком у голові хто [8:237], рос. с мухой [9:257], рос. с мухой в голове [9:257]. Слов'янським мовам притаманною є асоціація пияцтва з комахами [10:233], зокрема, стан алкогольного сп'яніння символічно пов'язують з мухою, проте в українській фразеологічній системі таким інваріантним символом є джміль: укр. під джмелем [8:196], укр. джмелі гудуть у голові чийй “хто-небудь перебуває в стані сп'яніння або запаморочення” [11:234], укр. під мухою [8:452], [12:344], рос. под мухой [9:257], рос. (быть) под мухой об опьянении (обычно умеренном) [5:88], біл. чмялі мае у носе; слухати джмелів (чмелів) “гудіти, шуміти в голові (перев. від удару)” [11:830]. Затемненою вважаємо етимологію ФО *eine Kiste haben* [4:381]. Компонент *die Kiste* походить від свн. *kiste, дн. *kista ←лат. *cista ←грецьк. *knste з схожим значенням “корзина, ящик”. Можливо, у цьому разі має місце метафоричне перенесення найменування голови на основі подібності фізичного стану людини з предметом побуту – ящиком (голова важка, велика, як ящик). Мотиваційна ознака “вантаж” спричинила виникнення наступного фразеологізму англійської мови мови: *have thripples on* зі значенням “бути ні п'яним, ні тверезим”, в якому стрижневий компонент *thripples* – це дерев'яна рамка для збільшення ємкості воза, зокрема у жнива. Фраза означає, що особа взяла на себе “вантаж” більший, ніж може донести [14:101]. Німецька ФО *einen kleinen Aal haben* [7:53] поширена перш за все в розмовній мові, напр. рейнськ. діал. *su voll wie en Ol*; мозельфренкськ. діал. *er seift wie en Ol* та *he hot en Ol im Deppen; der hat aber en Aal!* Усі вирази мають синонімічне значення, а їх етимологія невідома. Але оскільки вугор – слизька риба, ніби змащена жиром, можемо припустити, що прикметник *fett* “жирний”, “п'яний” був асоціативною ознакою для виникнення цієї ФО. Фразеологізм німецької мови *einen intus haben* [7:780], [4:358] виник в кінці XIX ст. у студентському середовищі м. Берлін та є дериватом фразеологізму *etw. intus haben* [7:780] зі значеннями “мати щось у шлунку”, “зрозуміти”. Цілком зрозуміло, що студенти добре знали латину й вживали латинські слова, які згодом ставали запозиченнями в німецькій мові. Отже, компонент *intus* походить з латинської та відповідає німецьким словам *innen, drinnen*, пор. англ. *have a drop in one's eyes* [15:310], *under his belt* [15:89]. Натяк на те, що особа вже достатньо випила та знаходиться у стані

незначного сп'яніння знаходимо у ФО *jem. hat seine Portion* [7:1190]. ФО *shake a cloth in the wind* зі значенням “бути вдягнутому в лахміття”, “бути злегка п'яному” виникла у середовищі англійських моряків з первинного значення “іти майже проти вітру”, від чого вітрила тріпотять [14:69].

ССМ “МАТИ / ОТРИМАТИ + [ОК] + ЛОКУС”

До цієї структурно-семантичної моделі відносяться ФО німецької та англійської мов. Етимологія німецької ФО *einen im Tee haben, im Tee sein* [7:1605], [4:242] затемнена, але наведемо деякі етимологічні припущення: за Рьоріхом іменник *der Tee* “чай” може бути евфемізмом на позначення горілки *der Schnaps* “горілка”, або, можливо, є скороченням від *der Tran* “рибій жир” або *der Torkel* “хитання, щастя, везіння” [7:1605], пор. рос. *рюмка чая* “порція водки” [5:123]. В північній Німеччині традиційним напоєм є чай з ромом і, можливо, цей факт спричинив появу наступних ФО: *jem. etw. in den Tee getan haben* “споювати”, *dir hab'n se wohl was in'n Tee getan* – “ти п'яний” [7:1605]. Дериватом фразеологізму *im Tee sein* є ФО *im Teer sein*, яка виникла у зв'язку з явищем паронимічної атракції внаслідок фонетичної схожості іменників *Tee* та *Teer* [7:1605]. Подібні ФО знаходимо і у англійській мові: *to be in liquor* [13:90], [13:534], [15:658], *to be in the drink* [13:93], *to be in beer* [13:93], *(to be) in wine* (з фр. *dans le vin*) [13:548], [13:534], [15:1194], ФО *to be in one's cup* [13:90]. Диференційна сема “постійності” реалізується у німецькій ФО *im Tran sein* “бути неухважним, сонним, повільним”, “постійно перебувати у незначному стані сп'яніння” [7:1634], [4:254], діал. варіант ФО *he is immer in Traan* (шл.-хольшт.). Компонент *der Tran* походить від свн. *Tran←східерл. *tran, яке мало значення “риб'ячий жир, отриманий перетоплюванням”, а згодом набуло значення “краплі алкоголю”, тобто його незначна кількість. Саме таке значення має ця ФО в цитаті Генріха Гейне: “*Hat er einen Groschen in der Tasche, so hat er für zwei Groschen Durst, und wenn er im Tran ist, hält er den Himmel für ein blaues Kamisol und weint wie eine Dachtraufe*” [7:1634]. Зрозумілим здається виникнення наступної німецької ФО: *einen unter der Mütze haben* [4:65], *unter der Mütze* – метафоричне позначення голови. *Die Krone* (корона), стрижневий компонент наступних фразеологічних одиниць, є також метафорою на позначення голови – *einen in der Krone (sitzen) haben* [4:412], *einen (kleinen) Zacken (in der Krone) haben* [7:1754], [4:335]. Компонент *der Zacken* утворився під час другої Світової війни від вигуку *zack*, що позначав миттєве закінчення дуже швидкого процесу, дії, руху та пов'язаний з образом блискавки. Пізніше внаслідок еліпсису

відбулося усічення окремих компонентів ФО, зумовлене прагненням до економії мовних засобів та утворилися фразеологізми *einen Zacken weghaben* [7:1754], *j-d hat einen weg* [4:308]. Іменник *der Hafer* (овес) в значенні “шнапс, горілка” від свн. *haber←снн. haver(e)←д.-саксонськ. hafero, можливо з герм. (Ziegen)bock “козел” та “корм для козла”) не є продуктивним: рейнськ. діал. *Hafer hole gehn* “ставати п’яним від споживання алкоголю” [7:617] та швабськ. діал. *Hafer im Kopf haben* “перебувати у стані незначного сп’яніння внаслідок вживання алкоголю” [7:617]. З військовою справою пов’язано виникнення ФО *einen auf der Pfanne haben* [4:101], яка є дериватом фразеологізму *etw. auf der Pfanne haben*, первинним значенням якого було “зарядити зброю та бути готовим негайно стріляти / палити”. Як хода п’яного, так і його зовнішній вигляд можуть вказувати на його стан. В німецьких ФО приділяється увага перш за все одягу, а точніше – капелюхові: *den Hut auf elf / halbnacht / halb zwölf / halb dreizehn setzen / aufhaben*. Вестфальці кажуть про особу в незначному стані сп’яніння *dem steit de Haut op halwer achte*, саксонці: *den Hut schief aufhaben, den Hut auf dem Ohre sitzen haben* [7:775]. У зовнішньому вигляді українці та англійці звертають увагу на очі: укр. *очі на півдесятого / на півдев’ятого в кого* [12:230], укр. *замулені очі в кого* [12:228], укр. *очі як у солов’я в кого* [12:230], укр. *з н’яних очей* [8:472], англ. *bright in the eye / eyes* [13:161], [15:343].

ССМ “БУТИ + [ОК] + ЛОКУС”

Одними з найуживаніших ФО німецької мови даного ФСР є ФО *leicht betrunken sein*, у якій компонент *leicht* вказує на менший прояв ознаки “сп’яніння”. Диференційні семи “гарний настрій” та “вживання пива” має ФО *bierselig sein* “перебувати у стані незначного сп’яніння та гарному, піднесеному настрої внаслідок вживання пива”. Цікавим є в даному випадку утворення композиту *bierselig*, що складається з двох компонентів – *Bier* “пиво” та *selig* (походить від дн. *salig) “народжений на когось схожим”, “гарний”, “щасливий”. Компонент *selig* має в сучасній німецькій мові декілька значень: “щасливий, радісний, блажений”, “покійний, померлий”, “блажений, благословенний, спасений”, “у стані сп’яніння”, пор. англ. *(to be) jolly* “п’яний” [6:205], рос. **БЫТЬ НАВЕСЕЛЕ** “**БЫТЬ НЕМНОЖКО ПЬЯНЫМ, О ЛЁГКОЙ СТАДИИ ОПЬЯНЕНИЯ**” [5:89]. Диференційну сему “хоробрість внаслідок вживання алкоголю” мають англійські ФО *pot-valiant* “хоробрий напідпитку” [13:771] та *pot valour* [13:771] “хоробрість напідпитку”. Іменник німецької мови *der Dusel* з

первинним значенням “дрімота”, а вторинним “запаморочення, хміль, сп’яніння” перейшов із нижньонімецького діалекту в літературну німецьку мову та мотивував виникнення ФО *im Dusel sein*. Лутц Роріх тлумачить цю ФО як “не могли зібрати думки до купи” [7:348], в той час як діалектні ФО *he hett'n Dussel* [7:1641], *he is bedusselt* як “перебувати у стані незначного сп’яніння внаслідок вживання алкоголю” [7:1641]. У великому німецько-українському словнику укладача В.Мюллера знаходимо тільки одне значення, вже вторинної номінації – “напідпитку” [16:181], тобто в „стані незначного сп’яніння“. Цікавим є той факт, що сучасний вираз *Dusel / Saudusel haben* набув значення “мати велике, незаслужоване щастя” на основі народних вірувань, в яких діти та ті, що у стані сп’яніння, мають особливих янголів-охоронців [7:348]. Оскільки Великобританія є острівною країною та велика кількість чоловіків займалась морською справою, це спричинило появу багатьох ФО, серед яких (*to be*) *half seas over / to be-half-seas-over* [13:90], [13:446], [15:932], *half-seas over* [14:86]. Первинним значенням зафіксованої у 1671 р. ФО *half-seas over* було “на половині шляху через океан”, вторинне – “посередині при переході з одного стану в інший”, “напівп’яний” [14:86]. Диференційна сема “посередині при переході з одного стану в інший” притаманна також ФО *to be half shot* [13:90] “бути напідпитку, п’яним”. ФО морськ. *to be in the wind* [13:90], морськ. *to be a sheet in the wind* [13:90], [13:856], [15:950], [14:69] зафіксовані вперше у 1821 р., компонент *sheet* – це “трос для керування парусами”, який чіпляється за кінці паруса; при послабленні шкоту управління парусом знижується чи втрачається, саме цей факт уможливив порівняння шкоту та сп’янілої особи [14:69]. Аналогічна мотиваційна ознака лягла в основу англійської ФО *to be a sheet in the wind's eye* [13:90], [13:856], [15:950], [14:69], *in the wind's eye* позначає “прямо проти вітру”.

ССМ “РУХ, ПЕРЕМІЩЕННЯ”

Доказом свого, як їм здається, ще тверезого стану особи напідпитку вважають здатність пройти по лінії, мостині, адже особи в інтенсивному стані цього зробити дійсно не можуть. Саме цей факт ліг в основу ФО досліджуваних мов: *noch auf dem Strich gehen können* [7:1573], [4:229], *längs der Ritze gehen können* [7:1248], *walk a / the crack* [15] “бути у незначному стані сп’яніння, могли ходити прямо”. В українському етносоціумі особа, яка може пройти по лінії, вважається ще тверезою, а у незначному стані сп’яніння може *кренделі писати* [12:178], в неї тоді *крива дорога в кого*,

чия [12:114]. В наступних ФО реалізується диференційна сема “приходити додому у стані незначного сп’яніння внаслідок вживання алкоголю”, напр. *mit einem Affen nach Hause kommen* [7:69], [4:24]. Цілком можливо, що стрижневий компонент *der Affe* “мавпа” походить із давньогерманського *arōn (пор. у давньоскандинавській *ari, в давньоанглійській *ara), хоча не виключено запозичення із грецької, латинської чи арабської мов [17:19]. В значенні “сп’яніння” *der Affe* відомо з XVIII ст. у всіх європейських мовах (із різними словами замість *Affe*) та, можливо, за своїм походженням пов’язане з омонімією в чеській мові *opise* “мавпа” та *opit se* “напитись” [17:19] чи поведінкою людей після вживання алкоголю, які уподібнюються мавпі (за Riegler [18:19]) та Sillner [19:13]. Marzell висуває ще одну гіпотезу — перенесення значення з назви ягід *Affenbeeren*. Ці ягоди були відомі у XVI ст. та вміщували наркотичну речовину [17:19]. Виникнення фразеологізму рейнського діалекту німецької мови *sonne kleine Kapuziner met na Hus brengte* [7:805] спричинив образ процесії монахів-капуцинів. Недаремно у Баварії *der Kapuzinerrausch* вважається інтенсивним станом сп’яніння, при якому п’яну особу ведуть таким чином: двоє йдуть з лівої сторони, двоє з правої, а п’ятий ще підштовхує попереднього [7:805]. Цікавим є той факт, що одним із значень іменника *der Zopf* “коса”, стрижневого компонента ФО *einen Zopf heimschleifen* [7:1775], є “*leichter Rausch*” (діал.), коса асоціюється з тяжкою ношею.

Оскільки в українському етносоціумі номінації на позначення алкоголю та, в частості, горілки пов’язані з нечистою силою, напр. *чортове зілля* “міцне куриво; тютюн”, “міцний алкогольний напій; горілка” [8:264], *грішна вода* “горілка” [8:121], закономірним є виникнення наступних ФО: *пацька лизнути* [12:236], *лизнути чорта під хвостом* [12:332].

Аналіз фразео-семантичного ряду “перебувати у стані незначного сп’яніння внаслідок вживання алкоголю” на матеріалі фразеологічних, діалектних словників, словників сталих порівнянь та сленгу німецької, англійської та української мов виявив основні ССМ та дозволив дійти висновку про наявність рівноваги кількості фразеологічних номінацій у німецькій та англійській мовах і значно меншу кількість вербалізацій даного поняття в українській. Німецькій мові притаманні всі представленні ССМ: ССМ “мати / отримати + ок”, ССМ “мати / отримати + [ок] + локус”, ССМ “бути + [ок] + локус”, ССМ “рух, переміщення”; англійській – ССМ

“бути + [ок] + локус”, ССМ “рух, переміщення”; українській мові – ССМ “бути + локус”, ССМ “рух, переміщення”.

Потрібно зазначити, що проведене дослідження на матеріалі словників не відображає всього різноманіття номінацій даного фразеологічного ряду. Вирішення поставленого у пропонованій статті завдання має **перспективу подальших досліджень** у плані опису окремих фразеологічних мікро- та макросистем різних мов; структурно-семантичного моделювання фразеологічних одиниць; порівняльно-зіставного вивчення фразеологічних мікросистем на матеріалі споріднених та неспоріднених мов та залучення матеріалів національних корпусів досліджуваних мов, текстів художньої літератури, текстів інтернет-форумів та чатів, даних психолінгвістичних експериментів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кочерган М. П. Контрастивна семантика на порозі нового тисячоліття / М. П. Кочерган // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. ст. / відп. ред. М. П. Кочерган. – К. : КДЛУ, 2001. – № 5 – 386 с.
2. Грозьян Н. Ф. Фразеологічна мікросистема “Поведінка людини” в українській мові : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Ніна Федорівна Грозьян. – Симферополь, 2003. – 223 с.
3. Мокиєнко В. М. Славянская фразеология / В. М. Мокиєнко. – М. : Высшая школа, 1989. – 287 с.
4. Німецько-український фразеологічний словник : [в 2-х т.] / уклад. В. І. Гавриць, О. П. Пророченко. – К. : Рад. школа, 1981. – Т. 1. – 416 с. ; Т. 2. – 382 с.
5. Русский словарь-справочник или Веселая наука выпивать: учебная литература по социолінгвістике / уклад. Х. Вальтер та ін. – Greifswald, 2005. – 162 с.
6. Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions: Special Edition. National Textbook Company / уклад. Richard A. Spears. – Lincolnwood, Illinois, USA, 1991. – 528 p.
7. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten / уклад. L. Röhrich. – Freiburg ; Basel ; Wien : Herder, 2001. – Bd. 1. – 348 S., Bd. 2 – 734 S., Bd. 3 – 1106 S., Bd. 4 – 1502 S., Bd. 5 – 1910 S.
8. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко та ін. – К. : Наукова думка, 2003. – 1104 с.
9. Фразеологический словарь русского языка: Свыше 4000 словарных статей / уклад. А. И. Молотков та ін. – М. : Рус. язык, 1986. – 543 с.
10. Левченко О. П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект : [монографія] / Левченко Олена Петрівна. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 352 с.
11. Фразеологічний словник української мови. – К. : Наукова думка, 1993. – 984 с.
12. Ужченко В. Д. Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу: 6019 фразеологізмів / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 348 с.
13. Англо-український фразеологічний словник / уклад. К. Т. Баранцев. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2005. – 1056 с.
14. A Thesaurus of English Traditional Metaphors / by P. R. Wilkinson. – Routledge : London and New York, 1992. – 777 p.
15. Англо-русский фразеологический словарь / сост. А. В. Кунин. – М. : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1956. – 1455 с.
16. Великий німецько-український словник: близько 170 000 слів та словосполучень / ред. В. Мюллер. – К. : Чумацький шлях, 2005. – 792 с.
17. Kluge Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache / bearbeitet von Elmar Seebold. – Berlin ; New York, 2002. – 1023 с.
18. Der Duden. Deutsches Universalwörterbuch / hrsg. von Kollektiv unter G. Drosdowski. – Mannheim ; Wien ; Zürich : Duden Verlag, 1989. – 1816 S.
19. Sillner L. Gewußt woher: ursprungshandbuch deutschsprachiger Wörter und Redewendungen / Leo Sillner. – Stuttgart : Deutscher Bücherbund, 1973 – 399 S.